

УДК 37.0 (474.2 + 477)

DOI 10.18372/2786-5495.1.15794

Сіткар Віктор Ілліч

доцент кафедри психології розвитку та консультування,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

Сіткар Степан Вікторович

викладач кафедри машинознавства та транспорту,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

ЕСТОНСЬКЕ «ОСВІТНЄ ДИВО», ЯКИМ МОЖЕ СКОРИСТАТИСЯ УКРАЇНА

Анотація. Наголошується, що у всьому світі освіта розглядається як ключовий фактор стабільного розвитку держави. Добрим прикладом для нас у цій сфері може бути естонський досвід. Як результат, країна – в лідерах рейтингу освітніх систем за версією PISA-2018 р. Естонське «освітнє диво» полягає в тому, що там: 1) право здобути добру освіту мають усі, незалежно від індивідуальних особливостей дитини; 2) акцентують увагу на тому, що школа починається з учителя. Там учителям дається набагато більше свободи у формуванні навчального плану, адже суворої формалізованої програми навчання немає. Очікування від учителя тільки одне – результат, але немає обмежень у способі його досягнення. 3) естонських школярів виховують більш самостійними. 4) там школа готує дітей до життя, а не тільки до ЗНО. Багато уваги вона приділяє формуванню соціальних навичок. 5) дітей навчають поважати себе й інших. Отже, чи не це є головною цінністю європейського суспільства?

Ключові слова: школа, вчитель, учень, освіта, дослідження PISA, Україна, «освітнє диво», Естонія.

Annotation. Education is considered to be a key factor in the sustainable development of a state throughout the world. A good example in this regard is the Estonian experience. This country is in the leader in PISA 2018 educational systems rating. The Estonian “educational wonder” lies in the following factors: 1) anyone, regardless of the individual characteristics, has a right to obtain good education; 2) the emphasis is made on the fact, that school starts with a teacher. Thus, teachers are given much more freedom to form a curriculum because there is no rigorous formalized study plan. There only expectation from a teacher is the result, yet there are no restrictions on how to achieve it. 3) Estonian students are educated to be more independent. 4) School prepares children for life, and not only for final exams. Lots of attention is paid to the formation of social skills. 5) Children are taught to respect themselves and others, which is one of the major values of European society.

Keywords: school, teacher, student, education, PISA research, Ukraine, «educational wonder», Estonia.

Постановка проблеми. Українці є однією з найосвіченіших націй у світі зазначає В. Кремінь. В усякому разі за формальними показниками – за відсотком дітей, що навчаються в школі, за відсотком тих, хто отримує середню освіту, відсотком юнаків і дівчат, що здобувають вищу освіту. До того ж українці начебто славляться своєю працездатністю. Але чому ж українці в цілому живуть набагато гірше, ніж інші народи, в яких, до речі, немає такого чорнозему, корисних копалин, гірші кліматичні умови? Чому економічний розвиток країни відстає від інших країн? [1].

Причин такого становища багато. Частина з них лежить в історичній і соціальній площині, у світоглядних постулатах. Ми ж зосередимося на освіті в Україні: наскільки вона

сприяє успішності кожного громадянина і країни загалом. Тоді й зрозуміємо, що і як треба змінювати в освітній сфері. Тут добрим прикладом для нас може послужити досвід Естонії в галузі освіти. Естонія – країна парадоксального розвитку, що досягла успіху всупереч, а не завдяки.

У чому ж полягає естонська таємниця успіху? Одним із чинників була реформа освітньої системи. Адже люди – головний ресурс будь-якої країни, особливо коли вона не має великої промисловості або корисних копалин. Перші ключові зміни в Естонії відбулися ще 1992 р. Як результат, країна – в лідерах рейтингу освітніх систем. За версією PISA-2018 р. (Programme for International Student Assessment – Програма міжнародної оцінки учнів) вона на п'ятому місці, і навіть випередила Канаду, Фінляндію, Корею, Польщу, Швецію, Нову Зеландію, США та інших учасників, які брали участь в міжнародному дослідженні, що було започатковане ще 1997 року і координується Організацією економічної співдружності і розвитку (ОЕСР). Естонія в рейтингу PISA-2018 є першою в Європі за всіма трьома напрямками дослідження (читання, математика, природничі науки). До того ж зауважимо, що затрачає на освіту на 30% менше, ніж країни ОЕСР (країни з високим доходом) [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження PISA проводиться в межах освітніх програм ОЕСР один раз на три роки. Його метою є оцінка систем освіти в різних країнах на підставі тестування 15 річних учнів/студентів – в Україні, на відміну від багатьох інших країн до участі в дослідженні PISA було залучено підлітків, які народились в 2002 році (в 2018 році їм було від 15 до 16 років і 6 місяців), тому в цей час вони могли бути як учнями закладів загальної середньої освіти, так і студентами закладів вищої освіти I-II рівня акредитації або ж учнями/студентами закладів професійної (професійно-технічної) освіти. До того ж зауважимо, що результатом дослідження не є узагальнений рейтинг, адже бал з кожної предметної сфери для країн учасниць – це середнє значення балів усіх учнів/студентів країни, яку оцінювали.

Крім того зазначимо, що у дослідженні взяли участь 600 тисяч 15-річних учнів із 79 країн/економік, що становлять майже 80% світової економіки. Рейтинг успішності учнів визначався за 6-бальною шкалою, де:

- 1 – дуже низькі результати;
- 2 – базовий рівень (учні досягли мінімально необхідного в житті рівня компетентності);
- 3-4 – високий рівень;
- 5-6 – дуже високий рівень (рівень учасників олімпіад) [3].

Виокремлення невирішених ранішк аспектів поставленої проблеми.

Аналіз даних дослідження PISA-2018, в якому Україна вперше брала участь, показує, що ми суттєво відстаємо від середніх показників в країнах ОЕСР. Зокрема, середній бал для країн ОЕСР з читання становить 488,89 бала (у країни-лідера – 555) математика – 492,03 бала (найвищий бал – 591), природничо-наукові дисципліни – 490,78 бала (країна лідер – 590). Різниця успішності українських учнів/студентів в порівнянні з цими показниками становить 23, 39 та 22 бали відповідно. До того ж в дослідженні представлено рейтинг, в якому визначено позиції країн (діапазон за допомогою крайніх середніх точок, враховуючи можливу статистичну похибку) в кожній з галузей. Наприклад, з поміж 79 країн-учасниць Україна знаходиться на позиції: 36-41 в читанні, 41-46 в математиці та 36-42 – в природничих науках.

Отже найбільш проблемною галуззю є математика. Зауважимо, що за даними ОЕСР, 30 балів відповідають одному року навчання в закладі загальної середньої освіти. Це дає змогу зробити висновок, що в математиці українські школярі відстають від своїх однолітків з інших країн більш ніж на 1 рік [4].

Ціль статті. Здійснити аналіз успіху «освітнього дива» Естонії за результатами PISA-2018 та визначити можливості його втілення в Україні. Обґрунтувати наскільки цей досвід сприятиме успішності українських школярів і держави загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначене вище детермінує важливе запитання **«На які ж аспекти естонського «освітнього дива» ми можемо орієнтуватись в Україні?»**

По-перше, в Естонії право на хорошу освіту мають усі, незалежно від індивідуальних особливостей дитини. Наприклад, раніше в школах були інклюзивні класи, де діти з інвалідністю навчалися окремо. Але віднедавна всі класи змішані. Окремі спецшколи є, і батьки мають можливість віддати туди дитину, але більшість усе-таки вибирає звичайні школи.

Програма навчання може бути звичайною або спрощеною (їх є три, для різного ступеня розумової відсталості). Якщо дитині ставиться діагноз, їй можуть надати послуги спеціального педагога, допомогу в позаурочний час або індивідуальну програму навчання.

Навчання обов'язкове навіть для важко хворих дітей. Естонці вважають, що навчання – це частина процесу одужання. Тому, навіть якщо дитина проходить курс хіміотерапії й прикута до ліжка вдома, до неї прийде вчитель. Швидше за все, це буде індивідуальна спрощена програма з гнучким графіком, та все ж заняття відбудуться.

Наприклад, у дитинстві Є.Смирнова [2] мусила лягати в лікарню кожних півроку. Тепер вона вважає, що для навчання цей час може стати не перешкодою, а можливістю. Саме тому у 2016 р. вона та її команда розпочали проєкт «Школа супергероїв», а 2018-го вже відкрили два класи для дітей у клініці «Охматдит», за підтримки проєкту «Право на освіту» благодійного фонду «Ти не один» 1+1 Медіа та Наталі Мосейчук, яка стала куратором «Школи супергероїв». Можемо похвалитися, що окремі з естонських електронних інструментів у нас уже працюють, наприклад електронні щоденники [2].

Тепер ми створюємо мережі таких шкіл по всій Україні, щоб діти, які перебувають у будь-якій лікарні могли продовжувати навчання. Вже вдалося відкрити два класи в Житомирі, і незабаром буде відкрито клас у Хмельницькому. Але хотілося б, щоб така програма була в пріоритетах реформи освіти на державному рівні. Перший крок до цього вже зроблено, наприкінці 2018 р. два міністерства (освіти й охорони здоров'я) гарантували дітям право на освіту в медичних установах, а отже – й державну підтримку, фінансування роботи вчителів. Однак - це лише початок шляху, і нам належить ще багато чого зробити [2].

По-друге, не забуваймо, що школа починається з учителя. Для прикладу зазначимо, що зо два роки тому наша співвітчизниця Ганна Сумук переїхала в Естонію разом із чоловіком-програмістом. Тепер вона виховує тут двох дітей і викладає в місцевій школі. «Мене зразу здивував менталітет і місцевий підхід до викладання, гнучкість учителя. Я можу прийти в клас, зрозуміти, що тема «не йде» дітям, і повністю змінити план уроку або провести ще один». Річ у тому, що в Естонії вчителям дається набагато більше свободи у формуванні навчального плану, адже суворої формалізованої програми навчання немає. Є КРІ по закінченні року. А як їх досягти – кожен учитель вирішує сам, орієнтуючись на рівень та здібності учнів. Очікування від учителя тільки одне – результат, але немає обмежень у способі його досягнення: в парку восени, перераховуючи листя, чи з підручником у класі [2].

Це дає вчителю більше можливостей для творчості, але й накладає більшу відповідальність. Тому вчителі в Естонії теж учаться. Методичних курсів так багато, що підвищують кваліфікацію вони на всіх дитячих канікулах, крім 56 днів законної відпустки. Чого навчатися, вибирає й пропонує директор школи. Двічі-тричі на рік учителів посилають в інші школи для обміну досвідом.

Крім уроків, на вчителів залишається паперова робота, хоча в Естонії її краще назвати електронною. Кілька років тому кожному вчителю подарували комп'ютер. Але, замість полегшення в роботі, викладачі мусили обстоювати свої права, організувавши страйк. Виявилось, часу на заповнення електронних документів потрібно більше. Держава й учителі змогли домовитися, тож тепер педагогам щорічно виплачують надбавку.

Ставка вчителя – 1250 євро, що нижче від середньої по країні (1400 євро). Однак щороку до зарплати додають по 50 євро. Крім того, багато бонусів, наприклад, 13-та зарплата

наприкінці року, 30 євро щомісяця для викладачів, які не курять, і 50 євро, якщо вчитель займається спортом.

Цікаво, що доплат за специфіку праці (наприклад, якщо вчитель викладає в лікарні) немає. Але при цьому знайти туди викладача набагато простіше, ніж у звичайну школу. Просто працювати в нестандартних умовах учителям цікавіше. У школах при лікарнях немає оцінювання, немає розкладу, що дає вчителеві ще більше свободи творчості, але є домашні завдання і контроль засвоєння матеріалу [2].

По-третє, у центрі шкільної системи є учень. Естонські школи намагаються створити комфортну і сприятливу атмосферу. А комфорт починається з дрібниць. Наприклад, естонські школярі не псують поставу, тягаючи 10-кілограмовий портфель, – у них є електронний щоденник і електронні підручники [2].

Тут поважають особистий простір, – учителям категорично заборонено торкатися дітей. Саме тому ситуації, коли вчитель б'є учнів (як траплялося в Україні), просто неможливі. Також викладачі не мають права підвищувати голос. Це не означає, що вчитель не може бути суворим. Він може виявляти характер, однак у розумних межах.

В Естонії дуже поважають приватність, тому діти знають свої оцінки, але не оцінки однокласників. «Інколи я запитую в класу, чи хочуть вони, щоб я озвучила їхні бали за останню контрольну. Якщо хтось не захоче, його оцінку не озвучать», – розповідає Ганна. Саме тому в естонських класах немає ярлика «двієчник» [2].

А ще – естонських школярів виховують більш самостійними. Наприклад, учитель дуже рідко контактує з батьками, вся комунікація про домашні завдання та успішність проходить через дитину. До речі, якщо в неї виникає конфлікт із учителем, прихід батьків у школу є не єдиною опцією. Дитина може написати звернення до директора про те, чому не може працювати з учителем. До обговорення цієї проблеми долучається психолог. Найчастіше її вирішують зміною у програмі уроків, але у крайньому разі вчителя можуть замінити. «У мене особисто такого не траплялося, але в колеги був інцидент, коли дитина поскаржилася, що уроки нецікаві. У результаті, класу дали іншого вчителя», – розповідає Ганна. Відтак юні естонці виростають більш упевненими. Вони звикли, що їх поважають, і тому вміють поважати інших [2].

Як згадувалося вище, якщо ж дитина через хворобу не може відвідувати школу довше, ніж дві чверті, то їй нададуть послуги викладача вдома, який проводитиме з нею уроки не менше восьми годин на тиждень. Якщо школяр потрапить у лікарню, навчання розпочнеться з першого дня. Система так добре налагоджена, що, коли дитина потрапляє в лікарню, у школу, в якій вона навчається, автоматично відправляють лист із проханням надсилати контрольні та домашні завдання. При цьому час, проведений у лікарні з викладачем, має становити не менше восьми годин. Педагог почне стежити за успішністю й вести журнал. Для юного пацієнта складуть індивідуальну програму навчання, яка враховуватиме рекомендації лікаря та побажання батьків. При виписці буде рекомендовано, як краще працювати з дитиною. Такий порядок навчання в лікарнях Естонія ухвалила ще 2010 р., щоб захистити конституційне право на освіту [2].

Звісно, не можна сказати, що в естонській системі освіти все ідеально. Як і в Україні, тут є проблема старіння вчительських кадрів і нестачі місць у школах, переважно російських. Як результат, у класі може бути й 33 дитини, хоча, за законодавством, має бути, максимум, 24 [2].

По-четверте, що є найголовніше, – це те, що естонська школа готує дітей до життя, а не тільки до ЗНО. Багато уваги вона приділяє формуванню соціальних навичок. Наприклад, віднедавна в більшості шкіл працює фінська програма KiVa з запобігання булінгу та цькуванню. Тут також не табуують тему сексуальної освіти. Вона починається з п'ятого класу. Дітям розповідають не тільки про контрацепцію, а й про те, що таке насильство. Як результат, за останні 10 років у країні більш ніж удвічі зменшилася кількість підліткових вагітностей [2].

Зрештою, **дітей навчають поважати себе й інших.** Чи не це є головною цінністю європейського суспільства?

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище зауважимо, що середні бали PISA можна застосовувати для порівняння досягнень країн за трьома дисциплінами (читання, математика, природничі науки). PISA не дає загального балу для всіх предметів разом.

В Україні досягнення учнів/студентів залежать не тільки від місцевості (великі міста, невеликі міста та села), але і від того, в якому закладі учень або студент здобувають освіту (існує значний розрив (до 2-х років навчання) між середніми результатами учнів загальноосвітніх спеціалізованих шкіл та результатами елітних спеціалізованих закладів освіти) [4].

Наступне дослідження PISA має відбутись у 2021 році. Учасниками нового циклу мають стати 88 країн, а організатори обіцяють розширити список вимірюваних компетенцій, додавши до нього творче мислення (основний напрям – це математична грамотність та критичне мислення). Які результати Україна покаже тоді, залежить від правильного аналізу минулих помилок не тільки Міністерством освіти і науки України, але й на рівні всіх державних структур.

Список використаних джерел

1. Кремінь В. Чому ми бідні, якщо такі освічені? URL: https://dt.ua/EDUCATION/chomu-mi-bidni-yakscho-taki-osvicheni-_.html
2. Смирнова Є. Як Естонія виростила покоління інноваторів. URL: https://dt.ua/EDUCATION/yak-estoniya-virostila-pokolinnya-innovatoriv-332845_.html
3. Результати PISA-2018: в Україні трохи гірші показники за середні країн ОЕСР. URL: <https://nus.org.ua/news/rezultaty-pisa-2018-v-ukrayiny-trohy-girshi-pokaznyky-za-seredni-krayin-oesr>
4. Шостак Ирина. Проблемы с математикой и низкий уровень базовой грамотности: Что тесты PISA говорят об украинском образовании? URL: 12.ua/statji/problemy-s-matematikoю-i-nizkiy-uroven-bazovoy-gramotnosti-chto-testy-pisa-govoryat-ob-ukrainskom-obrazovanii-519395.html